

PEP VILA

EL DAVALLAMENT DE LA CREU A PERPINYÀ DURANT EL SEGLE XVII

El davallament de la creu com a acte de davallar el cos de Jesucrist de la fusta on estava clavat té arreu dels Països Catalans una representació iconogràfica, litúrgica i literària molt antiga i respectable. Al Museu Episcopal de Vic hi ha un conjunt d'escultures del segle XII amb aquesta figuració, provinent de la vall de Bohí. També, entre d'altres, és molt conegut l'anomenat *Santíssim Misteri* de Sant Joan de les Abadeses, dels volts de 1250. Els textos literaris conservats, també força nombrosos, han estat estudiats per l'erudit Josep Romeu i Figueras¹, encara que darrerament n'hagin aparegut de nous que encara són sense classificar. Els "davallaments" de vegades funcionen com a peces dramàtiques autònomes o bé configuren el tercer acte de moltes de les nostres passions tradicionals o d'autor. Com a derivacions de la litúrgia del Divendres Sant, en altres contrades es feia també l'*Adoratio Crucis*, la *Depositio Crucis*, es recitaven els planys de la Verge, els *planctus* de les tres Maries al peu de la creu, acte també conegut com la "representació de les Maries". Segons l'estudiós sard Pietro Sassu², "*l'azione de s'iscravamentu (del distacco di Cristo dalla croce) si colloca a ridosso dell'Adorazione della Croce, momento culminante della liturgia del Venerdì Santo. Nel Medioevo la Depositio Crucis (che seguiva l'Adorazione) si svolgeva senza canti e veniva intesa come inumazione del cadavere de Christo. Secondo Michel Hugo questa funzione ha finito per formare una trilogia con altre due funzioni drammatiche nate in un secondo momento della liturgia: l'Elevatio Crucis e la Visitatio Sepulchri*".

Com a cerimònia litúrgica o paralitúrgica que es feia a moltes esglésies el Divendres Sant, va lligada a l'episodi dels evangelis de Marc, Lluc, Mateu i Joan que narren el moment de l'enterrament de Jesús. Josep d'Arimatea i Nicodemus, que han plorat la mort de Crist al peu de la creu, juntament amb la Verge Maria, Magdalena, Salomé, Jacobé i Cleofàs, demanen a Pilat que els torni el cos del crucificat per sepultarlo dignament. Tenim notícies sobre l'escena del devallament a Girona, Tortosa, Lleida, Cervera, Tàrraga, València i sabem que es feia amb gran espectacularitat en moltes parròquies de Mallorca³ (especialment Ciutat de Mallorca, Artà, Lluçmajor i Pollença), Perpinyà, i a moltes viles de l'illa de Sardenya, etc.

El davallament a Barcelona

A Barcelona⁴, ja a la primera meitat del segle XIV, es feia a la catedral una representació del davallament. Per una transcripció que Josep Mas⁵ va fer de l' inventari de la sagristia de la catedral de Barcelona de 1522 sabem que hi havia una imatge de plata, de grans dimensions, que representava Nicodemus amb els estris a la mà per desclavar Jesús de la creu. Desconec si aquesta figura tenia una funció especial dintre del teatre o en una posterior cerimònia parateatral: "Item una image de Nicodemus de argent qui sta sobre una peanya ab sis cayres de obra de lima de peus vestit a la antigor ab una correja ab quatre perles, e quatre grans d'argent daurat. En lo entorn de dita correja en lo costat squera li penia un martell y te en la ma drete unes tenalles y ab la ma esquerra te un reliquari dor ab dos angeltes (sic) sens ales d'or en lo qual ha un crestall en que sta un tros de la spina de la corona de Jesucrist. E dit Nicodemus aporta un barret agut antic ab sa diadema e a l'entorn de dit barret ha dotze grans d'argent daurat. E pese quatre unçes y miga".

El davallament a Girona

A la ciutat de Girona tenim notícies que el Davallament s'executava ja en 1560. Joan Gaspar Roig i Jalpí, historiador, examinador sinodal del bisbat de Girona, en el seu llibre sobre aquesta ciutat, *Resumen historial de las grandezas y antighedades de la ciudad de Gerona*⁶, publicat en 1678, explicà alguns detalls de la cerimònia del "Davallament" que tenia lloc el Divendres Sant a l'església de Sant Feliu. En 1680 trobem encara ressenyada la cerimònia del Davallament de la Creu⁷, representació mimada que havia estat prohibida pels sínodes gironins de 1684 i de 1689, i pel concili de 1685. El text d'una consuetud del segle XVII recull breument el relat de la preparació de la cerimònia a mans dels obrers de l'església: "Si los señors obrers laychs faran representar lo devallament de la creu, se los dexa y preparà en la sacristia sinch albas ab los amits y cingulos, sinch dalmàticas, ho és las dos de vellut negre, las dos de domàs negra y altre de domàs morat, la bacina de plata ab un cobricàlser morat estès sobre de ella per posar-hi lo martell, tanallas y los dos encensers portant-se los senyors obrers encens. Y dos escolans se vestexen las suas albas y dalmàticas negres que també ha de tràurer ab dos candeleros. Y si han menester los sis blandons de plata y qualsevol altre cosa per dita funció se les dexa. I finida la funció, ho torna desar tot a son puesto" (pp. 51-52).

A continuació es feia la processó del “davallament”, que sembla que s'acabava amb la desfilada del pas del misteri del Sant Sepulcre que posseïa aquesta església. El text de la consuetud recull també aquest acte litúrgic: “Si algun resident previngut per los señors obrers laychs voldrà portar en la professó la sobredita bacina, que en lo devallament de la creu s'i posaren tots los improperis, en est cas ha de preparar la alba ab son amiet” (pp. 53-54). D'aquesta procesó també n'ha parlat Josep Grahit i Grau: “*Después se verificaba la procesión del Santo Entierro, para lo cual se colocaba la imagen de Cristo en un hermoso sepulcro en el que permanecía todo el año. La imagen era de alabastro, de gran valor artístico, obra del siglo XV*”⁸.

El devallament a Sardenya

Com en altres llocs, el desclavament a Sardenya, és una cerimònia, com molt bé diu Pietro Sassu⁹, “*non derivata dalla Sacra Rappresen-tazione ma bensì dal Dramma Liturgico, specialmente nella configurazione ancora a attiva in Sardegna di Dramma silenzioso*”. Tinc entès que a Sardenya és encara una tradició viva sobre la qual hi ha moltes notícies que seria interessant aplegar. *S'iscravamentu*¹⁰, el davallament en llengua sarda, es fa encara en pobles com ara Aggius, Castelsardo¹¹, Cuglieri, Gesturi, Quartu, etc.

La confraria dels disciplinats ja muntava la cerimònia del desclavament sard a la primera meitat del segle XVII, com ho explica Giovanni Dore¹²: “*L'Arciescovo di Sassari, Mon. Passamar, nella sua relazione alla Santa Sede del 1624f...] così segnala uno dei fatti più significativi per le Confraternite: "Il venerdì della Settimana santa, viene predicata la Passione di N.S.G.C. Dopo il sermone viene innalzata l'effigie di N.S.G.C. Crocifisso, a somiglianza di colui che fui innalzato sul Calvario per noi. Verso sera, dopo l'Ufficio, la Confraternita dei disciplinati, al completo, si appresta a deporlo dalla croce, recando all'uooppo un feretro: con grande abbondanza di luci, coloro che rappresentano Nicodemo e Giuseppe d'Arimatea, con alcuni associati, salgono le scale armati di martello e di forcipi, estrarono i chiodi, depongono il Crocifisso dal legno e lo compongono nel feretro, mentre la scola canta il Miserere e altre lamentazioni. A tale spettacolo il popolo, che accorre numerosissimo, è come colto da emozione profonda*”.

Tenim altres notícies d'obres i representacions de la passió a Sardenya, detall aquest que certifica la popularitat d'un gènere i d'una dramaturgia molt present en l'imaginari col·lectiu, fruit potser dels contactes culturals i religiosos amb l'administració catalana i espanyola.

Durant el segle XVII Francesco Carmona escriu en castellà *La pasión de Christo*. Del segle XVIII són la *Passione et Morte de N.S. Jesu Christo* de Mauricio Carrus i la *Tragedia in su Isclavamentu* di Giovanni Delogu Ibba. Sense datar hi ha l'obra de Giovanni Spano, *Passione e morte de nostru Signore Gesù Cristu*¹³.

Darrerament Sergio Bullegas ha publicat el text d'una passió sarda, la *Comedia de la Passione di Nostro Signore Gesù Cristo* i la *Comedia del desenclavamiento de la cruz de Jesu Christo nuestro Señor*¹⁴ del frare caputxí Antonio Maria da Esterzili (1644-1727), una altra mostra d'arrelament popular d'aquestes representacions en l'àmbit de l'illa. Segons Bullegas, aquestes expressions religioses, aquestes *sacre rappresentazioni* es deuen al "*desiderio del clero di presentare i fatti salienti della vita di Cristo in modo piu realistico davanti ai fedeli*" (p. 15). Aquesta i les altres obres que aquest estudiós edita en aquest mateix volum mostren la influència del teatre medieval castellà i de la cultura del Segle d'Or, a nivell de rúbriques i de contingut. Bullegas fa notar que l'obra és una barreja de llengua i de cultures sobreposades: "*la lingua delle "comedias" è la castigliana per le didascalie; e, per el testo, il sardo-campidanese, che non differisce molto dal sardo meridionale dei nostri giorni, con intrusioni logudoresi, catalane e castigliane*" (p. 16).

Una rúbrica molt precisa d'aquest *desenclavamiento* ens permet relacionar la cerimònia mimada de la *deposizione*, que es fa des de fa molts segles a les esglésies sardes, amb la representació d'aquesta obra setcentista d'Esterzili i el davallament perpinyanenc, una vegada Nicodemus i Josep han obtingut el permís de Pilat per desclavar Jesús de la Creu. Davallament mimat i representació escènica són les dues cares d'una única moneda, en la qual la figura de l'àngel que dóna els atributs de la passió és substituïda per la d' un clergue o un laic que des d'un escenari alçat, a la vista del públic, feia aquest joc escènic: "*Agora suben y Nicodemus toma la corona y la da a un Angel y dize; S. Juan toma la corona del Angel y la da a la Virgen diciendo; agora Nicodemus saca el clavo de la mano derecha y lo da a un angel diciendo; la Virgen tomando del Angel el clavo dize cara al pueblo; Joseph saca el clavo de la mano izquierda, y lo da al Angel el qual dize; el Angel da los clavos a S. Juan, y el los da a la Virgen, y dize*" (p. 283).

En aquest mateix sentit, Francesc Manunta va transcriure en una edició molt rigorosa al segon volum de les *Cançons líriques religioses de l'Alguer catalanes*¹⁵ el "Sermó del descendiment de Jesucrist de la Creu" del canonge Antoni Miquel Urgias, amb una explicació afegida de com es representa aquest drama el Divendres Sant a moltes viles de Sardenya. En aquest cas, el capellà de l'església de la Misericòrdia després del sermó posava sobre el cap de Nostre Senyor la corona

d'espines i explicava els diversos actes del drama, com ara aquest: "I ja que séu pervenguts aont desitjaveu arribar la vostra pietat i la vostra compassió, muntau pues, oh piadosos varons, en a aquest arbre funest per acollir, mort, lo fruit de la vida".

Les cerimònies de Quaresma i de Setmana Santa a Perpinyà

El Pare Lestrangle, un agustí descalç francès que va visitar Perpinyà durant el mes d'abril de 1708, ens ha deixat per escrit una llarga epístola en la qual ens narra, amb una barreja de fervor, sorpresa i incredulitat les seves impressions sobre les cerimònies religioses que es feien en aquesta vila durant la Setmana Santa¹⁶.

He considerat que calia donar a conèixer aquest bell text farcit amb altres consideracions meves de caire més literari, perquè explica, entre d'altres festes i processons, com el Divendres Sant dintre de l'església de la Real de Perpinyà se celebrava la cerimònia parateatral del "davallament de la creu", molt lligada a la pietat popular pròpia de Setmana Santa, viscuda com a espectacle i pràctica de grup que reforçava la identitat cultural i religiosa d'una comunitat, en aquest cas la societat rossellonesa que se sentia arrelada al país.

A grans trets, sabem que damunt del cadafal elevat, muntat com un teatre dintre del clos de l'església, hi anava un Crist crucificat amb les articulacions mòbils, fet que permetia que uns actors pujats a unes escales li poguessin treure ceremoniosament la corona d'espines, els claus de braços i peus, tot plegat per després, amb l'ajut d'unes tires de roba que li faixaven el pit, fer-lo baixar de la creu en la cerimònia típica del davallament. Un cop tret de la creu, el posaven estès damunt d'un llit mortuori. La cerimònia del «davallament» imposa un estil particular ja que aquesta escenificació es basa en el text d'una passió manuscrita de 1696¹⁷, on hi ha copiat un davallament de factura literària barroca, molt bella, directament inspirat en aquesta cerimònia, o a la inversa, ara no ho sabem.

El cert és que, 12 anys abans que el Pare Lestrangle anés a Perpinyà, el text d'aquest davallament¹⁸ barroc ja reproduïx en forma de rdbriques les particularitats de la cerimònia de l'església, que creiem que era una escena mimada, escenificada sense paraules.

Sabem que el davallament de l'església de la Real ja es representava a finals del segle XVII, perquè el bisbe Cabaner es veu obligat a dictar, el dia 7 d'abril de 1683, un manament per corregir els abusos i els aldarulls que provocava aquesta escenificació dintre de l'església. El subtítol inicial diu: *Ordre d'observer le cilence et la modestie dans l'é-*

*glize de Nostre-Dame de la Réal, dans l'occasion qu'on faira la des-sente de la croix*¹⁹.

La reiteració dels mateixos temes, amb una sensibilitat semblant, es poden llegir en aquestes acotacions literàries i en uns versos de la passió barroca que ens ajuden a comprendre el text de Lestrangle. Quan desclaven els claus de les mans i dels peus es repeteix el mateix què solemne que explica el nostre frare agustí.

En la passió manuscrita una rdbrica assenyala: *van montant les escales cada hu per sa part*.

Quan un dels figurants desclava la mà i tira el clau, Nicodemus diu: «Nom de dols clau vull donar-vos,/ si pot crueltat ser dolça;/ pus dels tropeos de amor/ sosté lo pes vostra forsa».

Un altre figurant besa lo clau i baixa a desclavar los peus. Llavors Joseph diu: «O món, que bé desenganyas/ als que t'apasionan;/ pus, si elevas, és en creu,/ y ab espinas, si coronas»²⁰.

Qui sap si l'escriptor de la passió i l'inspirador o arranador de la cerimònia a l'església eren la mateixa persona o bé pertanyien a la confraria de la processó de la Sanch, que és la que organitzava aquestes celebracions. El plantejament literari i el visual es nodreixen de la mateixa font.

Com una ajuda per a tots aquells que no estiguin familiaritzats amb la llengua francesa i no tinguin a mà el document original, dono en català un resum molt lliure i abreujat d'aquest text, tot plegat com una manera de recompondre la visió dels fets més essencials, en la qual hi ha referències a les processons que es feien per Setmana Santa a Perpinyà. Sabem que una figura de Sant Joan de mida natural, patró de la vila de Perpinyà, posada en un altar desapareixia de la vista dels fidels per l'acció d'un mecanisme i al seu lloc sortia un sagrari de grans dimensions. Les processons de penitents i l'espectacle del davallament eren seguides per una gran munió de fidels enfervoritzats.

L'original fou descobert per M. Louis Taxil als Arxius Nacionals de París (*Histoire ecclésiastique*, l.14). Una transcripció sencera del text francès es pot llegir a la revista «Montanyes Regalades» de Perpinyà el 1919²¹. Desconec si aquesta carta obeeix a una estratègia dintre de l'anomenada literatura epistolar, un recurs com un altre per narrar indirectament uns fets, o bé es tracta d'un document, una descoberta etnogràfica en la qual Lestrangle, un home del nord, comunica al seu interlocutor aquesta experiència de pietat exterior, sorprès per aquest excés barroc, amb uns penitents molt particulars. A jutjar pel text que ens va deixar, Lestrangle, que pertanyia a un orde amb molts convents a tot l'hexàgon francès, va quedar molt sorprès després d'assistir a les cerimònies de Setmana Santa al Rosselló, només cinquanta anys després

de l'annexió a França d'aquest territori pel Tractat dels Pirineus.

Carta del Reverend Pare Lestrangle, agustí descalç, a un capellà (8 d'abril de 1704)

Lestrangle ens explica que durant la Setmana Santa hi havia cada dia sermó en francès a l'església principal i se'n predicava un altre en català a una altra parròquia de la vila, en les quals es feia la funció de les 40 hores.

Els religiosos del tercer orde de Sant Francesc que portaven les creus en les processons de «*le vendredy de devant les Rameaux*», havien substituït les figures de Crist per unes corones d'espines clavades al mig. En aquesta processó hi anaven també dames del Tercer Orde vestides a la francesa i a la catalana amb el cordó i l'hàbit franciscà. Els franciscans, acompanyats de nens vestits amb hàbits, salmodiaven les lletanies i els psalms de la passió. Uns penitents duïen per calçat unes soles fetes amb cordes lligades al peu que devien dificultar molt la marxa; d'altres portaven enfonsades al cap corones d'espines, al costat dels qui arrossegaven cadenes lligades al coll. En passar per un carrer entre dues esglésies es deia un sermó en català. En la processó pels carrers on hi havien petits altars amb retaules que representaven un fragment de la passió, feien una genuflexió en senyal de respecte i després llegien una meditació en català davant del misteri representat.

El Dijous i Divendres Sant es construïen grans decoracions a l'església de Sant Joan de Perpinyà, amb l'aixecament d'un gran cadafal al qual es pujava per set graons. També hi havia un altar que servia per celebrar-hi les cerimònies. Aquest altar superior deixava entreveure un retaule amb un nínxol molt gros on estava situada la figura isolada d'un Sant Joan de mida natural. Quan s'hi exposava el Santíssim, un mecanisme feia retirar de cop l'estàtua, i al seu lloc apareixia un sagrari que en les grans ocasions sortia en processó. *Quand on expose le Saint Sacrement, il y a une machine qui fait retirer tout d'un coup cette statue, à la place de laquelle on voit un ostensor plus haut que moy, de la hauteur du bras, le tout de vermeil doré. Il pèse plus de 400 marcs, quand on le porte en procession il faut huit forts ecclésiastiques pour le porter.*

Durant alguns anys, aquest monument havia estat vigilat les vint-i-quatre hores del dia per uns «estaferms». A les parets de l'església hi anava col·locada una tapisseria antiga que representava la història de la passió de Crist. Un cadafal, aixecat al mig del temple, gairebé n'ocupa-

va la meitat. Representava una església amb una gran façana, amb les voltes construïdes amb peces de fusta.

Segons el Pare Lestrage, també era digna de veure la processó del Santíssim Sagrament per les riques robes que portaven el membres del capítol, l'hàbit dels quals variava durant les festivitats de Dijous i Divendres Sant. En el seguici, il·luminat per més de cinc-cents ciris, hi anaven també els penitents, alguns d'ells vestits amb un hàbit d'una sola peça fet de trenes de jonc salvatge que provocaven molta coïssor a la pell.

Alguns d'aquests penitents, que anaven descalços, duïen caps de mort dels crucifixs amb una inscripció que deia *memento mori*. Uns penitents, talment com si fossin creus ambulants, estenien els braços, ajudant-se amb una barra de ferro transversal que es col·locaven de reforç. Una altres duïen a la mà un bacinet de cendra. També hi anaven els flagel·lants, vestits amb uns hàbits de tela fina i blanca que tenia una gran obertura a l'espatlla.

Mentre Lestrage esperava que la processó passés per davant d'una església prop de la catedral, el capellà que l'acompanyava li va fer notar com, en un racó que feia la paret de la façana de la capella, hi havia un penitent que s'assotava des de feia mitja hora per poder entrar més tard a la processó amb honor, és a dir, sagnant.

Alguns d'aquests penitents després s'havien d'estar quinze dies al llit. D'altres es feien seguir per un cirurgià que els assecava les ferides amb una esponja. Quan la ferida cessava de rajar, aquest, amb la punta d'una petita llanceta, els feia unes obertures en forma de les cinc nafres de Nostre Senyor. També li va cridar l'atenció els misteris de la passió que sortien a desfilar, aquestes peces de fusta de mida natural, entre les quals sobresortia la d'un Sant Crist en un nínxol ornat, lligat amb unes cadenes d'or ben treballades. El darrer misteri de la processó era una gran crucifix ajaçat damunt d'un llit negre cobert d'un crespó negre. Aquest misteri el duïen homes de posició, pbrcers de la vila molt ben vestits, amb la cara descoberta, que portaven perruques. Darrere cada misteri hi anava un cor de música amb fagots, arpes i violins. Obrien la processó 50 nens que duïen unes creus petites i cantaven en veu alta : «Misericbrdia». Enmig hi anava un penitent amb la creu. A aquest l'acompanyava un noieta d'uns quinze o setze anys que l'ajudava, com si fos un Simon Cireneu.

El portacreu anava envoltat de soldats vestits a la romana. El seu capità duïa un casc cobert de plomes al darrere. En la processó, un capellà mostrava un drap negre amb la figura impressionada de la Santa Faç, talment fos el llenç que portà un dia la Verbnica.

L'escenificació del Davallament de la Creu

El Divendres Sant, a migdia, alçaven al fons de la segona església de la vila un gran cadafal que cobria enterament el retaule de l'altar major. El fons de l'església estava cobert de riques tapisseries. En aquest cadafal s'hi pujava per una escala de 27 graons coberts de roberia i de ciris. Sobre aquest cadafal hi aixecaven un crucifix sobre quatre graons coberts de negre, adornats amb uns candelers. A un costat d'aquest teatre hi anaven els músics, a l'altre, un públic escollit, uns quants espectadors distingits, entre els quals, aquell dia, hi era convidat un religiós i d'altres autoritats de Montpeller. El fons d'aquest teatre era ornat amb una tapisserie groga i roja.

En aquest espectacle hi intervenien catorze persones, situades al cadafal: dos homes que posaven les escales, quatre nois que damunt del cap, en safates de plata, portaven les tenalles, els martells i les bandes de roba molt ben guarnides, quatre nens vestits d'àngels, dos dels quals duïen l'enceser i els altres dos les navetes; quatre canonges vestits amb dalmàtiques negres, galons daurats i cordons de gala, que encensaven Crist. A baix del cadafal unes dones presentaven al públic els trofeus dels claus i la corona en unes safates. Quan els actors de l'espectacle s'apropaven fins a les fileres del públic, Lestrangle s'adonà de la presència de dos homes vestits amb dalmàtiques negres que portaven unes escales tapissades endolades que eren col·locades ceremoniosament a tots dos costats de la creu. Venien després quatre nens amb dalmàtiques que portaven uns platets de plata en els quals hi havia martells, tenalles i unes tires de roba amb nusos. A continuació anaven 4 nens petits vestits d'àngels i altres personatges. Després d'encensar el Crist, dos canonges pujaven les escales a pas compassat, i s'hi posaven de costat amb les mans juntes.

Les dames que s'estaven a baix de l'escenari miraven una a una les tires de roba que havien preparat, després les mostraven al públic abans de donar-les als qui romanien a les escales, que feien el mateix. Mestrestant sonaven alguns versos de *Lustris rex* amb música de violins, fagots i arpes. Una d'aquestes tires, que un actor subjectava des de les escales, es posava enmig del pit de Crist per aguantar el pes millor, i poder així baixar-lo més còmodament. Després li lleven la corona. Una vegada l'han mostrat al públic, i ha estat examinada pels figurants, la donen a un altre actor que la reb amb la mà coberta d'un faixí de tafetà negre. Després d'haver-la examinat, la baixa per les escales del teatre amb passes lentes i, un cop aixecada, la posa en un bací d'argent. Després passen un martell a un dels figurants, que dóna tres cops lents i pausats darrere la creu, com per desclavar el Crist.

Quan tornen cerimoniosament el martell al seu lloc, li donen unes tenalles, amb les quals estira el clau. Després mostra el clau, l'ensenya al poble, el besa i el dóna al figurant que està sota seu, que repeteix la mateixa cerimònia amb la corona d'espines.

Un cop el Crist es desfet d'un braç, el figurant, amb l'ajut de les bandes de roba, deixa anar lentament la figura, que sembla com si fes l'efecte que es tombés d'un costat... Fan la mateixa cerimònia amb el braç esquerre, i s'acaba una part de la funció. Lestrangle troba que l'espectacle és immillorable, i diu que "*qui voudrait peindre une descente de croix ne pourrait mieux s'y prendre que de venir copier sus ces messieurs, car ils font leur personnage en perfection*".

Encensen el Crist, i posats els figurants de genolls en els graons del Calvari, els donen un martell per treure els claus dels peus. Una vegada han mostrat i ensenyat el clau, deixen anar poc a poc les tires que aguantaven el cos de Crist. Els quatre diaques que havien rebut entre els seus braços el cos, el porten a baix del teatre i el col·loquen en un llit de vellut negre amb galons d'or, amb un coixí sota el cap. Abans de posar-lo, perb, una nena de deu o onze anys que camina amb el rostre tapat, posa sobre el cap de Crist una rica corona de pedreria.

En els angles del llit de mort, en forma de petita nau, hi ha adornaments de pedres precioses, cristalls, flors, etc. Aquesta urna era folrada de draps de vellut negre i altres robes en les quals s'hi havien brodat els emblemes de la passió: les corones d'espines, els tres claus brodat en or. Aquest nínxol després se'l carreguen quatre persones de posició que el passen per l'església, rodejats de guàrdies amb cuirassa i casc que l'acompanyen fins una capella endolada. Resta allí fins al moment de la processó, que surt de nit. En la processó s'hi compten més de 800 ciris. Un petit exèrcit de soldats suïssos en duu 500. La principal creu de la processó és la dels impropis... Crist porta una perruca que és millor que la de la creu dels caputxins. Vénen després els misteris. El primer representava el davallament de la creu, el segon era el de la Verge quan té el seu fill als genolls, el tercer és un sepulcre cobert de roberia negra. Ve després una verge vestida a la catalana, amb roba endolada, que s'està de genolls davant una gran creu de cristall de roca. En aquesta segona processó, el Pare Lestrangle anava acompanyat del bisbe de Girona, que li va cantar les excel·lències de la processó de Barcelona, en la qual tots aquests misteris són d'argent. El dia de Pasqua es feia la processó de l'encontre. Una figura de Crist feta de cera duu un ram de flors a mà dreta i una creu a l'esquerra. Es troba col·locat en un jardí de flors artificials de plata, de cera, de lluentons, de pedres precioses, etc. Davant seu hi ha una figura de la verge, també de cera, i col·locada de genolls. Vestida amb l'hà-

bit francès, té les mans juntes i aguanta un ram de flors. La figura de Jesús ressuscitat la sostenen quatre homes amb dalmàtiques que li fan fer una reverència quan passen davant d'un Crist o del Santíssim Sagrament que va tancat dintre una bella custòdia.

La passió barroca rossellonesa

Com a cloenda, donem una petita mostra d'algunes rúbriques i d'un breu parlament d'aquest davallament barroc de 1696 que vam publicar²² fa uns anys en el qual, Josep i Nicodemus quan desclaven la corona i els claus del Crist crucificat, canten amb un vers ben modulat la qualitat o la substància dels instruments de la passió. Notem que el text té una gran qualitat literària. El seu autor, ara per ara desconegut, deutor de l'estètica barroca, insisteix en el tema del desengany i la caducitat de vida en un ambient de claroscurs tenyit de sang. Les rúbriques de les quals ja n'hem donat altres mostres, s'adiuen amb els moviments i les escenes mudes que practicaven els religiosos o els obrers en aquesta cerimònia del Divendres Sant a l'església de la Real de Perpinyà.

Pep Vila

RUBRIQUES

Prenen les escales y las arríman a la creu.

Nicodemus i Josepb : Van montant les escales cada bu per sa part.

Bàixan a Jesús de la creu, sostenint-lo Josepb y Nicodemus des de las escalas. Sant Joan lo pren per lo cap, Magdalena per los peus, las Marias per los brassos.

Text de la representació

Besa lo clau y baixa a desclavar los peus

Josepb

O món, que bé desenganyas
als que se t'apassionan;
pus, si elevas, és en creu,
y ab espines, si coronas.
Adoro-us, corona santa,
per ser del sol viva càpia:
pus que són raitgs les espines
que la sanch feu lluminosas;
mes si la fàbrica miro
de vostra circular forma,
sols las que a la terra míran
veitg jo que són sanguinosas:
perb no és molt, ni que sien
sanguinoses ellas solas;
que las que míran al cel
ser sanguinoses no poden.

Adora la corona

Nicodemus

Perdonau, claus, si estas mans
atrevidament vos tòcan;
pus lo traure-us d' estos peus
és usurpar-vos la glòria.

NOTES

¹ *Els textos dramàtics sobre el Davallament de la Creu a Catalunya i el fragment inèdit d'Ulledecona*, dins "Estudis Romànics", 11 (1962), pàgs. 103-132.

² *Religiosità popolare e liturgia nei gesti e nei suoni*, dins "Primo Convegno di Studi di Liturgia e Paraliturgia nella Tradizione Orale", a cura de Giampaolo Mele i Pietro Sassu, Cagliari, 1992, pàg. 47.

³ Sobre el davallament a Mallorca vegeu el treball modèlic de Francesc Massip, *El descendimiento de la cruz: la vitalidad de una tradición*, "Hispanorama", núm. 65, Mallorca 1993, pàgs. 26-41. L'abundància de notes erudites i de bibliografia que Massip ens dóna sobre el tema m'estalvia la repetició de molts conceptes i temes de caire general molt ben tractats en aquella panoràmica.

⁴ De Barcelona se n'ha conservat un petit paper que Nicodemus feia en aquesta representació, treball que fou editat per I. Frank, *Fragment de Passion catalane conservé a la Cathédrale de Barcelone*, "Miscel.lània Mn. A. Griera", 1 (1955), pàgs. 259-256.

⁵ *Nota històrica. Inventari de la Sagristia de la Seu de Barcelona, pres en 1522*, Barcelona 1923, pàg. 67.

⁶ Barcelona, por Jacinto Andreu, 1688.

⁷ Arxiu Diocesà de Girona, *Consuetudine de la Col·legiata de Sant Feliu de Girona* (Signatura 261). Segona meitat del segle XVII. El text de la representació és ratllat perquè potser ja no es representava.

⁸ *Los Santos Sepulcros y la Cofradía del Santo Sepulcro, de Girona*, Programa de Semana Santa, 1960, Cofradía del Santo Sepulcro, Girona 1959, s/p.

⁹ *Religiosità popolare e liturgia nei gesti e nei suoni*, cit., pàg. 37.

¹⁰ V. Carta Mantiglia, *Teatralità nei riti della settimana santa in due centri de la Sardegna settentrionale*, dins "Il teatro in Sardegna. Per un teatro nel meridione: strutture, spettacoli, cultura folklorica", Firenze 1983, pàgs. 95-97.

¹¹ P. Sassu, La settimana Santa a Castelsardo dins *Rappresentazioni arcaiche della tradizione popolare*, "Atti del VI Convegno di studi, Viterbo", 1981.

¹² *Testi del drama silenzioso del Vendredi Santo ed il rito degli strepiti* dins *Primo Convegno di Studi di Liturgia et Paraliturgia nella Tradizione Orale*, a cura de Giampaolo Mele i Pietro Sassu, Cagliari 1992, pàg. 163.

¹³ F. Alziator, *Testi de drammatica religiosa della Sardegna*, Cagliari 1975, pàgs. 24-25.

¹⁴ *La Spagna. Il teatro. La Sardegna. Antonio Maria da Esterzili, "Comedias" e frammenti drammatici*, Cagliari 1992; J. Armangué, *Llengua i cultura a l'Alguer durant el segle XVIII: Bartomeu Simon*, Abadia de Montserrat, 1996, dóna molta informació i bibliografia sobre les representacions sacres a l'Alguer (pàgs. 24-26).

¹⁵ La Celere Editrice, Alguer 1990, pàgs. 187 i ss.

¹⁶ Sobre les cerimònies pasquals de Setmana Santa a Perpinyà també es pot llegir amb profit la crònica extreta del *Voyageur Français* (París 1790) publicada a la revista "Semaine Religieuse du diocèse de Perpignan" (1892, pàgs. 243-246) en la qual aquest viatger no indentificat narra l'atmosfera teatral de la Setmana

Santa perpinyanenHa amb la representació de misteris, alguns dels quals són ben curiosos: "J'ai appris de plus qu'il y a des églises où l'on exécute des décorations véritablement théâtrales. On a vu le jour de Jeudi-Saint, dans celle de l'hôpital général, la représentation du mauvais riche de l'évangile; dans l'église des religieuses clarisses, celle de la résurrection de Lazare, qui se levait et sortait de son tombeau toutes les fois que Jésus-Christ s'approchait et lui donnait sa bénédiction; dans celle du temple, la représentation de la Cène, où l'on voyait Jésus-Christ à table avec ses apôtres, et la table, en fer à cheval, couverte de toutes sortes de mets. On a vu encore pendant l'octave de morts, dans l'église des Minimes, la représentation du purgatoire; les âmes étaient dans les flammes, et tendaient leurs bras vers la Sainte-Vierge qui descendait pour les délivrer".

¹⁷ Manuscrit núm. 15 dels Arxius dels Pirineus Orientals de Perpinyà.

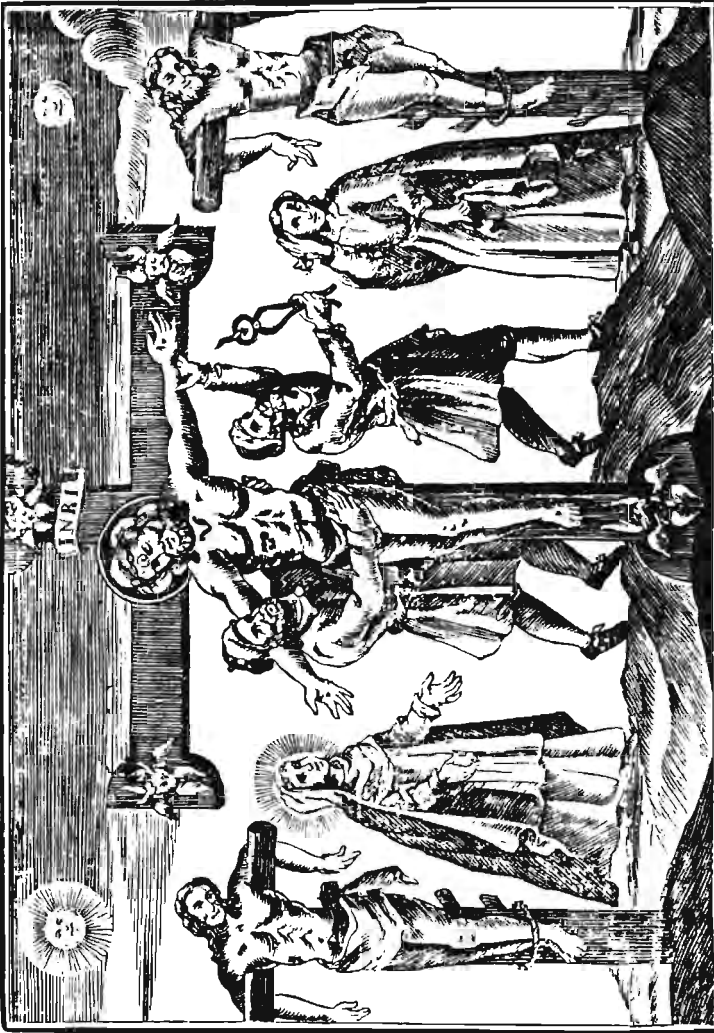
¹⁸ Vegeu la nostra transcripció, *Un davallament de la creu del segle XVII*, dins "Annals de l'Institut d'Estudis Gironins", Homenatge a Carles Rahola, XXVI (1982-1983), pàgs. 383-403.

¹⁹ Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals de Perpinyà (ADPO), lligall G-14, pàg. 6b. Trec directament la referència del resum de documents publicats al catàleg de la sèrie G, eclesiàstica (Perpinyà, Imprimerie de l'Independant, 1904)

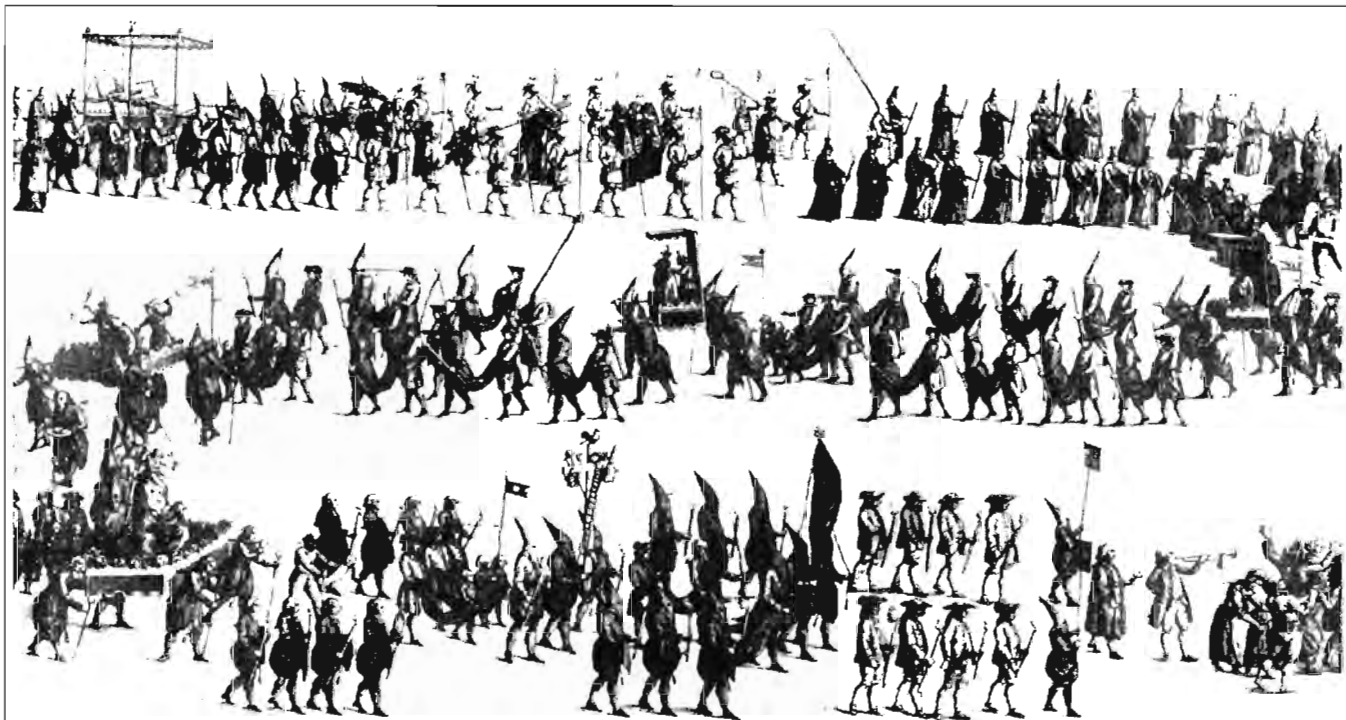
²⁰ Ms. núm. 15 dels ADPO.

²¹ *Cérémonies du Caresme et de la Semanie Sainte à Perpignan, en 1708. Lettre du R.P. Lestrangle, Agustin déchoussé*, dins "Montanyes Regalades", 1919, pàgs. 93 i ss.

²² *Un davallament de la creu del segle XVII*, dins "Annals de l'Institut d'Estudis Gironins", dins "Homenatge a Carles Rahola", XXVI (1982-1983), 383-403.

COPIE DEL SANTISSIM MISTERI
QUE SE VENERA EN LA INSIGNE Y SECULAR IGLESIA COL-LEGIATA DE LA VILA

Gravat sobre la desfilada de la processó de la Sanch a Perpinyà de 1787, durant el Dijous Sant. Aquest seguici encara se celebra cada any pels carrers del barri vell de la vila.